

УДК 159.9

ПСИХОЛОГО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЖИВАННЯ НЕНОРМАТИВНОЇ ЛЕКСИКИ У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Шевченко О.М., Талько О.Б.

Житомирський національний агроєкологічний університет

У статті розглянуто психолого-культурологічні аспекти вживання ненормативної лексики у молодіжному середовищі. Здійснений синтез різних наукових підходів до даної проблеми. Проведений аналіз поширення ненормативної лексики та основні причини її вживання. Надано рекомендації щодо попередження поширення цього явища та його мінімізації.

Ключові слова: ненормативна лексика, молодь, стосунки, особистість, конфлікт, суспільство, лихослів'я, культура мовлення, соціалізація.

Постановка проблеми. Соціокультурними факторами, які зумовлюють міру активності прояву ненормативної лексики, постає, перш за все, ставлення до цього явища та характер її прийняття-неприйняття у певному суспільстві. Так, наприклад, в Україні існує певна лояльність до вживання ненормативної лексики, а в Японії такі речі суворо засуджуються.

Особливості сучасного процесу соціалізації молоді, що відбувається в умовах загострення психологічного дискомфорту в ситуації фрустрації сприяють підвищенню схильності до мовленнєвої агресії. Послаблення рівня саморегуляції призводить до тимчасового обмеження впливу соціальної прийнятності, засвоєння соціально бажаних форм поведінки, що може спровокувати мовну агресію, яка часто супроводжується вживанням ненормативної лексики і може сприйматися суб'єктом як адекватна у певній ситуації.

Однією з причин, яка сприяє поширенню ненормативної лексики можна вважати демократизацію мовної культури. Наявна кримінальна «вульгарна» лексика, яка має місце у молодіжному середовищі, присутність кримінального жаргону у мовленні української молоді свідчить про теперішнє «нездоров'я соціального організму етносу, зокрема про його криміналізацію» [5].

Ми вважаємо що через просвітницьку діяльність старше покоління зобов'язане зробити усю від нього залежне щоб сформувати негативне ставлення до ненормативної лексики у підростаючого покоління та мінімізувати її використання при спілкуванні у молодіжному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що питанню лихослів'я як психолого-культурологічному феномену приділялася певна увага.

Функціональну роль мови і мовлення в міжособистісній взаємодії, а також психологічний зміст цих явищ досліджували Н.Д. Арутюнова, Б.Ф. Баєв, Л.В. Долинська, М.І. Жинкін, О.О. Леонтєва, Е.Л. Носенко та інші. У площині соціально-психологічного та соціокультурного феномену ненормативної лексики в комунікативній поведінці особистості слід відзначити таких науковців, як О.Ф. Бондаренко, В.І. Жельвіс, І.С. Кон, В.Л. Леві, Д.С. Ліхачов, Б.А. Успенський, Л.А. Широкоградюк, Н.Ю. Панова та багато інших дослідників.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на інтерес дослідників до ненормативних мовленнєвих конструктивів у комунікативній поведінці слід за-

значити, що ще недостатньо досліджено психологічні функції цього явища.

На даний час накопичено ще замало відомостей стосовно масштабів і психолого-культурологічних аспектів цього напрямку дослідження. Хоча здійснено опрацювання великого масиву інформації у вказаній сфері, розроблено та запропоновано низку порад по мінімізації лихослів'я, слід мати на увазі, що наше суспільство постійно змінюється, нинішнє покоління молоді відрізняється від своїх попередників і так триватиме й надалі. Тому слід безперервно відслідковувати ці зміни і пропонувати сучасні, актуальні засоби взаємодії у молодіжному середовищі.

Бракує також загальнодоступних та узгоджених програм просвітницької роботи з молоддю у сфері взаємин між ними та особливостей соціалізації при переході до різних соціальних груп (навчання, робота, інші види діяльності у системі «людина-людина».

Мета статті. Головною метою нашої роботи є здійснення просвітницької діяльності щодо причин вживання ненормативної лексики, функцій лихослів'я в комунікативній поведінці у молодіжному середовищі. Сподіваємося, що викладені у статті положення допоможуть молодим людям краще розумітися у сутності цього явища, сприятимуть умінню уникати або мінімізувати використання нецензурних слів.

Виклад основного матеріалу. Давньогрецький філософ Сократ писав: «Заговори, щоб я тебе побачив», а українська народна мудрість навчала: «Птаха пізнають за пір'ям, а людину за мовою». Людину, яка вмє гарно говорити, в усі часи шанували, нею захоплювалися, прагнули бути в її товаристві. Адже культурне мовлення є не тільки основою духовного життя нації, а також її честю й гідністю. Загальновідомо, що культура мовної поведінки – своєрідне дзеркало людини, її зовнішнє, а відтак і внутрішнє інтелектуальне обличчя.

Ненормативна лексика є сегментом лайливої лексики різних мов, що включає неввічливі, непристойні, вульгарні та лайливі вирази. Її використання має чіткі національні, культурні, та соціальні ознаки й суттєво відрізняється в різних культурах та соціальних групах. Кожне суспільство визначає окремо, що належить до ненормативної лексики або лайки, і формулює своє ставлення до неї. У багатьох країнах світу існують закони, що обмежують використання такої лексики у публічному житті, у ЗМІ тощо. Ненорма-

тивна лексика частіше вживається у розмовній мові, ніж у літературній.

Нецензурна лексика загалом, і брудна лайка зокрема, має чіткі культурні особливості для кожного народу, який її використовує. Для німців і французів найбільшою образою є звинувачення в неохайності, бо особливо високо в цих культурах цінується тілесна чистота, чепуристість. Дещо відмінна лайка серед народів Східної Азії. Японці, наприклад, традиційно не вживають огидних слів при лайці. В арабських країнах богохульство вважається однією з найсильніших образ.

Цікавою, на нашу думку, є палітра причин уживання лайки, яку пропонує російський лінгвіст В.І. Жельвіс. Він виділяє 27 функцій ненормативної лексики [1]. Так, зокрема, він вважає, що нецензурні слова вживаються у різних ситуаціях, як засіб емоційної розрядки, приниження соціального статусу адресата, для установлення контакту між рівними людьми, привернення уваги до себе, епатаж, бунт, вербальна агресія, виклик та ін.

Використання нецензурної лексики досить поширене серед молоді. За психоаналізом, лихослів'я є видом регресивного психологічного захисту, наприклад від посилення едіпового комплексу у передпідлітковому віці. Використання лайки для підлітків є також мотивованим з точки зору психічної розрядки і самоствердження.

Часте, безпідставне і безсоромне використання ненормативної лексики, на думку деяких психологів є видом психічної вади. Деякі люди, які хворіють на синдром Туретта одним з характерних проявів захворювання мають мимовільне вигукання лайливих слів. Це спадкове, вроджене захворювання найпоширеніше серед людей чоловічої статі і як правило не лікується, але його прояви сповільнюються з віком. Іноді симптоми повністю зникають у зрілому віці [7].

При проведенні просвітницької діяльності із молоддю обов'язково слід наголошувати, що згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення, публічне вживання нецензурної лайки може розцінюватися як дрібне хуліганство (стаття 173), що карається штрафом або адміністративним арештом.

Нагадаємо, що тривалий час існувала думка про те, що вживання в мовленні лайливих слів може свідчити про те, що перед вами чесна людина. Таке переконання висловили вчені з Нідерландів, США, Гонконгу і Великобританії. На їхню думку, люди, які використовують ненормативну лексику, менш схильні брехати. Вважалося, що лихослів'я є повноцінним способом висловлення сильних емоцій, і тому розглядалося як ознака щирості і чесності. Всупереч попереднім дослідженням, вчені зі США довели, що це не відповідає дійсності. Вони наполягають, що матюки – виключно ознака безкультур'я. Вчені провели експерименти за участю жителів 50 штатів Америки: в одних існували серйозні штрафи за лихослів'я, в інших – ні. Відповідно, мешканці одних регіонів використовували ненормативну лексику рідше, а інші – частіше. Але виявилось, що бажання і вміння брехати зовсім не залежить від мови людини. Те, що людина вдається до ненормативної лексики, вказує не на її бажання бути чесною, а на її слабку силу волі,

оскільки вона не може стримувати себе і контролювати емоції.

Тема використання нецензурної лексики дуже актуальна серед підлітків. Між ними побутує така думка, що вживання матюків допоможе здобути визнання у своїх однолітків, бо, виявляється, що користуватися нецензурною лексикою стало модним Оточуючим, як правило, неприємно чути мову, де раз у раз проскакує «гостре слівце». І якщо навіть у підліткових компаніях це, можливо, допоможе стати «своїм», але аж ніяк не стане у нагоді, коли доведеться здобувати потрібну освіту чи зайняти гідне місце у конструкції суспільства.

Сучасні засоби масової інформації і спілкування в Інтернеті негативно впливають на формування мовного смаку молоді. Мова, на жаль, засмічується жаргонізмами, іншомовною, вульгарною та ненормативною лексикою і фразеологією, не дотримуються літературні мовні норми. Це свідчить про низький рівень комунікативно-мовленнєвої культури великої частини молоді.

Зараз відбувається повсюдна легалізація ненормативної лексики, яка йде паралельно із загальною демократизацією мови і соціальних звичаїв. У результаті того, що в журналах, газетах і на телебаченні ми періодично зустрічаємося з табуованою лексикою, у свідомості відбувається закріплення цих слів, як цілком прийнятних. До зазначеного списку сьогодні додається Інтернет, який практично не піддається цензурі і контролю.

У молодіжному середовищі мало відома згубна сила матюків. Вчені-біологи П.П. Горяєв і Г.Т. Тертишний дослідили як людські слова можуть бути представлені у вигляді електромагнітних коливань, які безпосередньо впливають на властивості і структуру молекул ДНК. Саме ці молекули відповідають за спадковість людини. Тому зміст мови безпосередньо впливає на людський геном. Наприклад, людина постійно використовує лайливі слова. При цьому її хромосоми починають активно змінювати свою структуру. У цьому випадку, якщо мова людини насичена негативними за змістом словотвореннями, в молекулах ДНК виробляється «негативна програма». Поступово ці спотворення стають настільки значними, що видозмінюють структуру ДНК, і це передається нащадкам. Накопичення таких негативних якостей можна назвати «програмою самоліквідації». Вчені зафіксували: лайливе слово викликає мутагенний ефект, аналогічний радіаційному опроміненню. Слово може вбивати і може зціляти, якщо воно добре. Лайлива, спотворена мова фатальна.

Ще одна група вчених під керівництвом доктора біологічних наук І.Б. Білявського сімнадцять років займалася проблемою лихослів'я. Вони довели, що завзяті матюкальники живуть набагато менше, ніж ті, хто не лихословить, тому що в їх клітинах дуже швидко настають вікові зміни і проявляються різні хвороби.

Відомий психофізіолог, лікар, член Всесвітньої екологічної академії Л. Китаєв-Смик, за майже 40 років досліджень, упевнився, що матюки мінімізують шок у того, хто використовує нецензурні вирази у стресовій ситуації. Але при регулярному вживанні нецензурної лексики можуть статися психосексуальні проблеми та гормональні ексцеси.

На жаль, лихослів'я негативно впливає на здоров'я не тільки тих, хто лається, але і тих, хто змушений чути лайку. Адже наші предки давно знали, що лихим словом можна вбити і належним словом можна зцілити хворого.

Перераховані факти дозволяють зробити висновок, що ненормативна лексика, лайлива мова – все це призводить до серйозних проблем зі здоров'ям, і, навіть, до адміністративних штрафів.

Висновки і пропозиції. Чи можна позбутися лихослів'я і зберегти чистоту мови? На нашу думку, стовідсоткових рецептів немає, але ми пропонуємо такі домінанти, які допоможуть легше здолати це лихо.

1. Не вживати поганих слів самому. Людина може через свою промову впливати на стан мови.

2. Бажання гідного середовища несумісне з неповажним словом. Потрібно усвідомлювати і цінувати міру свого авторитету, свій рейтинг.

3. Лихослів'я не є способом розслаблення, а розслаблення не означає всюдозволеність.

4. Як бути з тими, хто лихословить? Ми не можемо виправити суспільство в цілому, але припинити лихослів'я всередині сім'ї, класу, навчальної групи та найближчого соціального оточення можна.

5. Як молодих людей змусити боротися зі своїми шкідливими звичками і вадами? Краще за все використовувати захоплення молоді як мотивацію до проведення різних просвітницьких заходів по профілактиці ненормативної лексики.

6. Елементи незгоди в житті, напевно, неминучі. Жодного разу не показати свого засмучення, не посваритися навіть із коханою людиною, не виказати образу – чи можливо це? Але і в такому стані слід пам'ятати про недоторканність особи та про заборону на лихослів'я.

7. У мовному аспекті слід відновити пріоритет сьогодення, пріоритет «тепер». Сьогоднішній день – мій головний день. Сьогоднішнє слово – моє найкраще слово.

Зрозуміло, що не всіх молодих людей охопила хвороба лихослів'я. Завжди є можливість позбутися цієї поганої звички. Для цього потрібно серйозне розуміння того, що відбувається з людиною. Особа, що використовує у своїй мові слова-паразити наче внутрішньо черствіє, стає більш жорсткою й агресивною. Але варто пам'ятати, що за канонами християнства від людини, яка лихословить відлітає її ангел-охоронець.

Узагальнюючи проблему використання молоддю нецензурної лексики, слід відзначити, що лихослів'я в їхньому середовищі вживається по-надміру і недостатньо усвідомлено. При цьому нецензурщина втрачає своє первісне значення і використовується, переважно, в якості зв'язки слів. Ненормативну лексику вживають дорослі люди, що оточують підлітків, причому більшість

роблять це обдумано з метою скривдити або ущемити співрозмовника. І не дивлячись на це, більшість населення України вважають, що потрібно викоринувати ненормативну лексику із суспільства. Багато хто розуміє, що лайливі слова погано впливають на їх здоров'я, але при цьому не можуть пояснити сутність поганого впливу. Результати більшості опитувань свідчать, що ставлення молоді до вживання лайливих слів у мові, музиці, літературі негативне і вони не хочуть, щоб їх майбутні діти чули і використовували ці слова. Саме це переконання може у майбутньому виконати головну партію у симфонії під назвою «Життя».

Для того щоб звичка лихословити не стала нормою життя і не призвела до непоправних змін здоров'я нашого покоління і до виродження нації в цілому, потрібно у всіх навчальних закладах, у родині, у засобах масової інформації приділяти більше уваги цьому питанню, залучати громадськість. І розповідати не тільки про шкоду тютюнопаління, зловживання алкоголем, вживання наркотиків, але і про шкоду лихослів'я.

Коло здорових інтересів і позитивних захоплень молоді у наш час досить широке і охоплює різні галузі: музика, спорт, образотворче мистецтво, література, моделювання, сучасні комп'ютерні технології і т. д. Так чому ж не використовувати їх з метою профілактики всіх існуючих негативних явищ, що загрожують життю і здоров'ю людства?

Важливо пам'ятати, що мова – елемент культури. Усе, що людина робить і мислить, відбувається через слово. При цьому ненормативною лексикою суспільство послуговуватися не повинно. Бо в її основі – насильницькі дії щодо матері. Чи думає про це молодь? Як і про те, що нецензурна лексика – свідчення низької культури, якою послуговуються антисоціальні елементи для прикриття своєї діяльності.

На цьому тлі проблема постає глибше і ширше. Так, людина має сама визначитись, як їй жити. Але здорове суспільство повинно ставити бар'єри на шляху проростання бур'яну, висувати орієнтири, на які має рівнятися молодь. Соціологічні опитування показують, що в державі немає сучасника, на якого хотіла б бути схожою молодь. Є псевдогерої часу, які прищеплюють молоді любов до гарячих слів. Очевидно, у цьому трагедія.

Держава самоусунулася від ствердження морального кодексу людини. Пиятика і лайки багатьом замінили всі цінності. Тому проблема вживання тієї чи іншої лексики – не філологічна. Йдеться про те, якою буде держава завтра. Якщо й далі будемо опускатись до жаргону антисоціальних елементів (а мова відображає не лише мислення, а й дії людини), то зло пануватиме над добром. Як зробити, щоб людина прагнула бути кращою? Без зусиль держави самотужки із цим завданням не впоратися.

Список літератури:

1. Жельвис В.И. Поле брани: сквернословие как социальная проблема в языках и культурах мира. Научное издание. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Научно-издательский центр «Ладомир», 2001 – 352 с.
2. Китаев-Смык Л.А. Психология стресса. – М.: Изд-во «Наука», 1983. – 370 с.
3. Панова Н.Ю. Ненормативна лексика у молодіжному мовленні як відображення психологічних та соціальних конструктів // Психологія. Збірник наукових праць. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова. – 2005. – Вип. 20. – С. 34-41.
4. Панова Н.Ю. Превенція розповсюдження ненормативної лексики серед молоді (методичний аспект) // Збірник наукових праць: (Психологічні науки). – Бердянськ: БДПУ, 2004. – № 1. – С. 162-171.

5. Приступенко Т.О. Свобода слова та журналістська етика в Україні / Т.О. Приступенко // Ученые записки ТНУ. – 2008. – Т. 21(60). – № 1. – С. 219-230.
6. Талько О.Б. Духовна місія художньої літератури в контексті використання ненормативної лексики / О.Б. Талько // Теорія і практика сучасної науки. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 24-25 лютого 2017 року). – У 2-х частинах. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – Ч. 2. – С. 190-193.
7. uk.wikipedia.org/wiki/Ненормативна_лексика
8. <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/lajlivi-slova-vzhivati-vzhe-ne-soromno/>

Шевченко А.Н., Талько Е.Б.

Житомирский национальный агроэкологический университет

ПСИХОЛОГО-КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НЕНОРМАТИВНОЙ ЛЕКСИКИ В МОЛОДЕЖНОЙ СРЕДЕ

Аннотация

В статье рассмотрены психолого-культурологические аспекты использования ненормативной лексики в молодежной среде. Осуществлен синтез различных научных подходов к данной проблеме. Проведен анализ распространения ненормативной лексики и основные причины ее употребления. Даны рекомендации по предупреждению распространения этого явления и его минимизации.

Ключевые слова: ненормативная лексика, молодежь, отношения, личность, конфликт, общество, сквернословие, культура речи, социализация.

Shevchenko A.N., Talko E.B.

National Agro Ecological University of Zhitomir

PSYCHOLOGICAL AND CULTURAL ASPECTS OF THE USE OF PROFANITY IN THE YOUTH ENVIRONMENT

Summary

The article considers psychological and cultural aspects of the use of profanity in the youth environment. Carried out the synthesis of different scientific approaches to the problem. The analysis of the distribution of profanity and the main reasons for its use. Recommendations for preventing the spread of this phenomenon and to minimize it. Recommendations for preventing the spread of this phenomenon and to minimize it.

Keywords: profanity, youth, relationships, identity, conflict, society, foul language, culture of speech, socialization.